

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. І. ПИРОВОГА У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Необхідною умовою модернізації освіти в Україні є своєчасне, оперативне та якісне науково-інформаційне забезпечення суб'єктів педагогічної науки, освіти та практики бібліографічною інформацією у традиційному й електронному вигляді про педагогічні ідеї відомих педагогів минулого. Саме біобібліографічні показники кумулюють біографічні та бібліографічні відомості про життя та діяльність видатних педагогів, у творчій спадщині яких закладено цілий пласт інноваційних ідей і технологій. Основним видом галузевої бібліографічної продукції, що отримав найбільший розвиток у перше десятиріччя ХХІ ст., став біобібліографічний ретроспективний показник, що зумовлено пріоритетом персонального напрямку у науці, зокрема в педагогіці. Як вважає академік, доктор педагогічних наук О. В. Сухомлинська: «педагогічна думка завжди персоніфікована — у ній віддзеркалюється особистість її носія, з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями... Упродовж останніх років в Україні педагогічна біографія стає майже провідним напрямом досліджень вітчизняних учених, які обирають предмет свого вивчення різні персоналії» [15, с. 3–4].

Бібліографічна діяльність мережі освітянських бібліотек України у зазначений період характеризується централізованою організацією на чолі з Державною науково-педагогічною

бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – головною бібліотекою освітянської галузі України, всеукраїнським галузевим інформаційним, методичним і координаційним центром мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, що виконує функції академічної та державної спеціальної бібліотеки. Діяльність цієї книгозбірні спрямована на максимальне інформаційне забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, молоді, яка навчається, громадян України, які цікавляться питаннями освіти [12–13].

У межах НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) проаналізовано інформаційно-бібліографічний ресурс, створюваний освітянськими бібліотеками МОНмолодьспорту України та НАПН України. У період 2005–2009 рр. в Україні вийшла друком значна кількість бібліографічних посібників різних типів і видів із питань педагогіки та психології – всього 155 назв. Сегмент біобібліографічних покажчиків, присвячених видатним педагогам, діячам освіти та культури, становить найбільшу частку серед бібліографічних видань досліджуваного періоду – 49,6 %.

Персоналії минулого та сучасності, яким було присвячено бібліографічні видання, – М. Гоголь, І. Мазепа, А. Макаренко, І. Огієнко, В. Сухомлинський, К. Ушинський; Б. Андрусишин, Н. Арват, А. Ашерев, М. Барна, С. Борзенко, Л. Вовк, Г. Волинка, О. Захаренко, П. Каньоса, Л. Мацько, В. Скотний, Н. Тарасенкова, Г. Ткачук, К. Ячменіхін та багато інших. ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю започаткували ряд біобібліографічних серій, зокрема серії «Біобібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького», «Біобібліографія вчених Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка», «Ученые УИПА – юбіляри» (Українська інженерно-педагогічна академія), «Вчені НПУ ім. М. П. Драгоманова», «Видатні укра-

їнські педагоги» (Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка) та ін.

Із метою науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, теорії та практики освіти, поширення передового досвіду в діяльності навчальних закладів держави, підвищення професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних кадрів і компетентності учнівської та студентської молоді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2001 р. започаткувала підготовку інформаційних видань про життя та діяльність видатних педагогів світу й України у трьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України» [11].

Біобібліографічні покажчики із серії «Видатні педагоги світу» розкривають педагогічну спадщину та творче використання ідей видатних педагогів України та зарубіжжя, які жили і творили в період від найдавніших часів до сьогодення.

Основні завдання цієї серії:

- популяризація наукового, науково-педагогічного, публіцистичного та літературного доробку видатних педагогів;
- кумуляція біографічних і бібліографічних відомостей про життя та діяльність видатних педагогів;
- сприяння здійсненню галузевих біобібліографічних досліджень з питань розвитку педагогіки і психології;
- підвищення професійної майстерності педагогічних працівників.

Також ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-дослідна установа з питань галузевого бібліотекознавства та бібліографознавства:

- а) розробляє теоретичні, науково-методичні документи з питань підготовки, змісту, оформлення та видання покажчиків серії «Видатні педагоги світу»;
- б) ухвалює рішення про видання біобібліографічних покажчиків, присвячених певному педагогу;
- в) вносить у перспективні та поточні тематичні плани НАПН України підготовку біобібліографічних покажчиків серії;
- г) оприлюднює результати науково-дослідної роботи бібліотеки з бібліографічного напрямку на конференціях, семінарах, круглих столах;

д) упроваджує досвід щодо створення біобібліографічних видань у практику роботи мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України і НАПН України.

У межах серії «Видатні педагоги світу» вже підготовлено та видано сім біобібліографічних видань, присвячених життю та діяльності В. О. Сухомлинського (2001, 2008), Я. Корчака (2003), А. С. Макаренка (2008), К. Д. Ушинського (2010), С. Ф. Русової (2010), М. І. Пирогова (2011).

Біобібліографічні видання цієї серії сприяють переосмисленню та об'єктивному висвітленню історико-педагогічного процесу, дають змогу скласти уявлення про розвиток фундаментальних і прикладних досліджень з питань педагогіки, психології, всесвітньо відомі наукові школи, уможливають проведення досліджень з історії педагогічної науки, освіти та практики. Сьомий випуск біобібліографічного покажчика серії «Видатні педагоги світу» присвячений науково-педагогічній, адміністративній і громадській діяльності Миколи Івановича Пирогова (1810–1881), ім'я якого тісно пов'язане з Україною.

Учений здобув славу як всесвітньо відомий хірург, патологоанатом, педагог, просвітитель-демократ, громадський діяч, професор, член-кореспондент Російської АН, основоположник військово-польової хірургії та хірургічної анатомії, професор і керівник Інституту практичної анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії, учасник Севастопольської оборони 1854–1855 рр., діяч народної освіти в Україні. М. І. Пирогов є одним із реформаторів системи освіти у Російській імперії у другій пол. ХІХ ст., засновником університету в Одесі, недільних шкіл, попечителем Одеського і Київського навчальних округів, автором проекту реформи школи, в якому заклад основи нової педагогічної системи. Ним написано ряд педагогічних праць, а саме: «Вопросы жизни», «О публичных лекциях по педагогике», «О предметах суждений и прений педагогических советов гимназий», «Школа и жизнь», «Университетский вопрос», «О еврейском образовании», в яких порушуються питання поліпшення навчання в школах і гімназіях, професійної підготовки вчителів, викладено вимоги єдиної загальнодоступної школи, зв'язку школи з життям, реформування університетів тощо. Осягнення та оцінка основних положень педагогічної спадщини М. І. Пирогова,

реалізація прогресивних ідей вченого відбувається впродовж майже двох століть, починаючи з кінця ХІХ ст.

Слід зазначити, що освітня діяльність і науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова на теренах колишнього Радянського Союзу та УРСР була відома вітчизняній педагогічній громадськості завдяки включенню до програм з історії педагогіки вивчення його творів у вищих педагогічних навчальних закладах («Русская педагогика в главнейших ее представителях» М. І. Демкова, М., 1898; педагогічні хрестоматії П. Д. Первова та О. М. Острогорського, 1907; педагогічні хрестоматії для жіночих гімназій М. М. Зав'ялова, М., 1906, 1908, 1914, 1916; «Хрестоматия по истории педагогики» М., 1936; «Хрестоматия з історії вітчизняної педагогіки» К., 1961; «Хрестоматия по истории школы и педагогики в России», М., 1974 і 1986; «Антология педагогической мысли Украинской ССР», М., 1988, та багато інших видань), широкому відзначенню ювілеїв видатного вченого, регулярно проведенню Пироговських читань (у СРСР – із 1954 р., у незалежній Україні – з 1995 р.), підготовці низки бібліографічних покажчиків. Аналіз наявних бібліографічних видань засвідчив, що бібліографія праць М. І. Пирогова та публікацій про нього недостатньо вичерпна, містить прогалини, певні недоліки та помилки, надрукована невеликим накладом, а тому з часом ці видання стали бібліографічною рідкістю. Бібліографічні покажчики про М. І. Пирогова, підготовлені Національною науковою медичною бібліотекою у 1961, 1981, 2010 рр., відображають насамперед бібліографію про діяльність ученого як хірурга та патологоанатома [8–10].

Висвітленню життєвої діяльності М. І. Пирогова як педагога присвячували свої біобібліографічні посібники відомий дослідник його творчості А. М. Геселевич, фахівці Національного музею-садиби М. І. Пирогова спільно зі співробітниками Вінницької державної обласної універсальної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, але повного видання, в якому було б комплексно представлено освітянський аспект у житті та діяльності видатного вченого, не було.

З метою гідного вшанування пам'яті видатного всесвітньо відомого вченого, талановитого педагога Миколи Івановича Пирогова і відзначення його 200-річного ювілею, а також зважаючи на потребу освітян у сучасному бібліографічному ви-

данні, в якому було б комплексно і системно представлено бібліографію спадщини та внеску вченого у реформування і розвиток освіти, колективом науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було видано біобібліографічний покажчик **«Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч»**. Його упорядкування здійснювалося в межах науково-дослідної роботи «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України). Перші дослідження освітньої діяльності Миколи Івановича Пирогова були здійснені сучасниками вченого і датуються ХІХ ст.

Заслуговують на увагу та не втрачають своєї актуальності публікації відомих науковців, громадських діячів, письменників А. Г. Афонського, Н. І. Бакста, Е. Ф. Будде, О. І. Герцена, Н. К. Грунського, Е. Х. Дампеля, Н. А. Добролюбова, Ю. Г. Маліса, О. О. Мусіна-Пушкіна, Н. Г. Чернишевського, С. Я. Штрайха. Також педагогічні ідеї М. І. Пирогова отримали розвиток у працях і діяльності прогресивних педагогів 60–90-х рр. ХІХ ст. – К. Д. Ушинського, В. Я. Стоюніна, В. І. та Є. І. Водовозових, П. Ф. Каптерева, О. Н. Острогорського та ін. Високо оцінювали науковий і творчий доробок М. І. Пирогова вітчизняні та російські дослідники М. І. Демков, А. Ф. Коні, В. А. Волкович, В. Родніков.

Системний підхід до дослідження педагогічної спадщини М. І. Пирогова застосовували у дисертаціях та наукових виданнях дослідники радянського періоду (А. М. Геселевич, М. О. Григор'єв, Е. Д. Днепров, Г. Е. Жураковський, С. Г. Іванов і Б. М. Хромов, П. І. Калью, А. А. Красновський, Б. С. Пазинич, В. З. Смирнов, С. Н. Старченко, А. Н. Хазанов, Ш. К. Сихарулідзе та ін.).

Реформаторські ідеї М. Пирогова, його гуманістичні погляди були також предметом дослідження сучасних учених України та близького зарубіжжя. Характеристика важливих напрямів професійної, наукової, педагогічної, державної та громадської діяльності великого вченого була здійснена М. Б. Євтухом, Н. Б. Ромаєвою, В. П. Чорним,

Л. Шевченко. Наявні дисертаційні дослідження присвячено питанням гуманістичної спрямованості педагогічних поглядів М. І. Пирогова (О. А. Горчакова), його громадсько-просвітницької діяльності в Україні у серпні 1856 – квітні 1866 рр. (В. М. Голобородько) тощо.

Метою біобібліографічного покажчика «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч» є якомога повне відображення педагогічних праць М. І. Пирогова та досліджень учених, літературних, громадських діячів, присвячених його життю та педагогічній діяльності. Покажчик сприятиме розвитку історико-педагогічної науки шляхом розкриття багатогранної діяльності Миколи Івановича Пирогова. Цій меті підпорядкована структура біобібліографічного видання. Упорядники намагалися зосередити увагу на українських виданнях і педагогічній спадщині видатного вченого.

Відкриває покажчик ґрунтовна стаття Л. С. Бондар, кандидата педагогічних наук, провідного наукового співробітника лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України «Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова», в якій проаналізовано значення наукової, епістолярної, публіцистичної спадщини видатного педагога для модернізації та розвитку освіти, практичне втілення ідей М. І. Пирогова у педагогічний процес навчальних закладів, вплив на наукові дослідження тощо. Доповнює біографію перелік основних дат життя та педагогічної діяльності М. І. Пирогова, складений за прямою хронологією. Після зазначеного року подано короткий запис події.

Видання налічує **903** позиції – бібліографічні описи видань із другої половини XIX ст. до 2010 р. із суцільною нумерацією. Складається покажчик із семи розділів.

Розділ I – «Твори М. І. Пирогова» – відображає бібліографічні описи праць ученого педагогічного та філософського спрямування, опубліковані впродовж 1856–2010 рр. в Україні та світі. Їх згруповано та розміщено за прямою хронологією з виділенням років видання, а в межах року – за абеткою назв. Розділ складається з п'яти підрозділів: «Зібрання творів», «Вибрані твори», «Педагогічні праці», «Циркуляри, доповідні записки, промови», «Епістолярна спадщина М. І. Пирогова».

Розділ II – «Література про життя та діяльність М. І. Пирогова» – представляє праці науковців, які досліджували життя та діяльність Миколи Івановича, видані впродовж 1858–2010 рр. в Україні та країнах близького зарубіжжя. Бібліографічні записи згруповано у три підрозділи: «Біографія М. І. Пирогова (статті, спогади, промови)»; «М. І. Пирогов і Україна»; «М. І. Пирогов як мислитель і громадянин».

Розділ III – «Педагогічна спадщина М. І. Пирогова у дослідженнях вітчизняних учених» – має три підрозділи, в яких вміщено бібліографічні описи документів, що вийшли впродовж 1859–2010 рр. в Україні та світі. Документи розділу розкривають внесок М. І. Пирогова у розроблення змісту, принципів і методів навчання, форм його організації та контролю, ідеї вченого про загальнолюдське виховання і формування нової людини. У своїх працях М. І. Пирогов висловлює геніальні думки, які є нагальними і для сучасної освіти: єдність школи та життя, теоретичних і практичних питань навчально-виховного процесу, роль особистості вчителя та викладача у педагогічному процесі. Матеріал згруповано у три підрозділи: «М. І. Пирогов про загальнолюдське виховання у розвідках учених»; «Науковці про погляди М. І. Пирогова на організацію освіти»; «Дослідники про М. І. Пирогова як реформатора вищої школи».

Розділ IV – «Втілення педагогічних ідей М. І. Пирогова в діяльності освітніх закладів» – містить документи дослідників України і зарубіжжя, які вийшли впродовж ХХ ст. і до 2010 р. Матеріал згруповано у два підрозділи: «Дисертації та автореферати на здобуття наукового ступеня»; «Матеріали науково-практичних конференцій, Пироговських читань, круглих столів».

Розділ V – «Увічнення пам'яті М. І. Пирогова» – складається з двох підрозділів, у яких розміщено бібліографічні описи документів, що були опубліковані впродовж кінця ХІХ ст. до 2010 р.

Підрозділ «Діяльність музеїв, організацій, установ» уміщує матеріали, що розкривають роботу музеїв, установ та організацій щодо вивчення, дослідження та популяризації спадщини видатного вченого. Підрозділ «М. І. Пирогов у літературі та мистецтві» охоплює публікації, які розкривають

образ М. І. Пирогова у різних видах і жанрах мистецтва та літератури.

Розділ VI – «Педагогічна спадщина М. І. Пирогова в електронних ресурсах» – представляє інформацію про педагога в мережі Інтернет. Матеріали згруповано за абеткою назв електронних ресурсів.

Розділ VII – «Бібліографічні посібники» – містить відомості про основні бібліографічні видання, присвячені дослідженню спадщини М. І. Пирогова, що були видані у XIX–XXI ст.

Для зручного й ефективного користування посібником розроблено науково-допоміжний апарат, який представлено:

- алфавітним покажчик назв праць М. І. Пирогова;
- іменним покажчиком, в якому наведено прізвища усіх осіб, причетних до створення виданих праць М. І. Пирогова, літератури про нього та його діяльність, зокрема співавторів, упорядників, редакторів, авторів рецензій, адресатів листів та інших осіб, відомості про яких є в бібліографічних записах;
- передмовою від упорядників.

При підготовці покажчика упорядникам довелося здійснити копітку пошукову роботу, оскільки під час публікації творів у хрестоматіях, збірниках не завжди зберігалися автентичні назви. Наприклад, у педагогічних хрестоматіях М. І. Демкова (1898, 1911) вміщено статтю «О высоком назначении женщины» [3; 14]. Шляхом перевірки тексту з основними публікаціями М. І. Пирогова було встановлено, що це уривок зі статті «Вопросы жизни» (2-га ред.). Журнал «Семья и школа» (1981) до 100-річчя з дня смерті вченого помістив «Из педагогического наследия Николая Ивановича Пирогова. О памяти и внимании». Упорядниками було уточнено, що це уривок із книги «Вопросы жизни. Дневник старого врача». Такі випадки довільного використання назв до творів М. І. Пирогова не поодинокі. Усі додаткові відомості, уточнення, що були встановлені під час упорядкування покажчика, вносилися до назв творів у квадратних дужках.

Бібліографічний опис і скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами України. Більшість публікацій, що увійшли до покажчика, переглянуто *de visu*, непереглянуті позначено астериском (*). При бібліографіч-

ному описі документів збережена тогочасна графіка написання. Квадратні дужки застосовано у разі відсутності назви документа або необхідності доповнення назви, розкриття її змісту, наведення інших важливих відомостей. Анотування документів здійснювалося лише в окремих випадках.

При підготовці покажчика були використані фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, наукової бібліотеки ім. А. Ф. Залевської Інституту психології ім. Г. С. Костюка, наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та інших державних бібліотек України. Для найбільш повного відображення праць М. І. Пирогова, літератури про його життя та діяльність до покажчика внесено бібліографічні записи з електронних каталогів Російської державної бібліотеки та Наукової бібліотеки Московського державного університету ім. М. Ломоносова, Наукової електронної бібліотеки eLIBRARY.RU. Джерелами пошуку документів слугували бібліографічні покажчики, які виходили в різні часи на території колишнього Радянського Союзу, сучасної України, державна бібліографія України (літописи), прикнижкові та пристатейні бібліографічні списки, джерела дисертаційних досліджень, інтернет-ресурси тощо. Про масштаби та напрями дослідження спадщини М. І. Пирогова свідчать матеріали бібліографічних видань [2; 5–10], які були творчо використані упорядниками.

Покажчик адресовано вченим, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів, студентам та всім, хто цікавиться науково-педагогічною спадщиною М. І. Пирогова.

Електронну версію біобібліографічного покажчика розміщено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» (http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy/), де створюється комплекс матеріалів – повнотекстових, бібліографічних, іконографічних тощо – про визначних і незаслужено забутих у радянський час вітчизняних і зарубіжних педагогів [4]. За період 2008 – вересень 2011 рр.

в інформаційно-бібліографічному ресурсі представлено 26 персоналій: В. О. Сухомлинський, Х. Д. Алчевська, С. А. Ананьїн, О. М. Астряб, Г. Г. Ващенко, Б. Д. Грінченко, М. П. Драгоманов, В. Ф. Дурдуківський, О. А. Захаренко, В. Н. Каразін, К. Д. Ушинський та ін. [1].

Отже, ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, як головна бібліотека освітянської галузі України, всеукраїнський галузевий інформаційний, методичний і координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, шляхом підготовки біобібліографічних видань у серії «Видатні педагоги світу» створює галузеву інформаційну базу для цілісного історико-педагогічного аналізу праць видатних педагогів, популяризує науково-педагогічну, публіцистичну та літературну спадщину видатних педагогів і досліджень про них, здійснює бібліотечно-інформаційне забезпечення наукових досліджень із педагогіки історичної та біографічної спрямованості.

1. *Видатні педагоги України та світу* [Електронний ресурс] : ресурс містить біографії, бібліографію публікацій, повні тексти статей видатних педагогів, відомості про товариства, асоціації та заклади, які носять ім'я педагогів, фотогалереї тощо / автор ідеї, наук. кер. й наук. ред. П. І. Рогова. – Електрон. дані. – К., [2008–]. – Режим доступу : http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy. – Назва з екрана.
2. *Геселевич, А. М.* Научное, литературное и эпистолярное наследие Николая Ивановича Пирогова [Текст] : [библиогр. справочник] / А. М. Геселевич ; предисл. А. Н. Бакулев. – М. : Медгиз, 1956. – 261, [2] с., [1] л. портр.
3. *Демковъ, М. И.* Педагогика западно-европейская и русская. Педагогическая хрестоматия [Текст] : для учит. ин товъ и семинарій, пед. классовъ жен. гимназій и ин товъ, пед. курсовъ при город. училищахъ и для нар. учителей / М. И. Демковъ – М. : Тип. Т ва И. Д. Сыгина, 1911. – 336 с.
4. *Доркену, А.* Реалізація проекту «Видатні педагоги України та світу» в контексті розвитку суспільства знань [Текст] / А. Доркену // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 6. – С. 14–19.
5. *Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова* [Текст] : бібліогр. покажч. : до 50 річчя Нац. музею-садиби М. І. Пирогова / Нац. музей-садиба М. І. Пирогова ; Вінниц. держ. облас. універс. наук. б ка ім. К. А. Тімірязєва ; [уклад. Л. І. Фоменко та ін. ; авт. вступ. ст. : Г. С. Собчук, О. П. Кланца]. – Вінниця : [б. в.], 1997. – 65 с.
6. *Николай Иванович Пирогов* [Текст] : библиогр. указ. : 1911–1965 гг. / М во здравоохранения СССР, Гос. центр. науч. мед.

- б ка ; [сост. М. Л. Вильшанская]. – М. : [б. и.], 1966. – 110 с.
7. *Пирогов Н. И.* (1810–1881) [Текст] // Русские естествоиспытатели : биобиблиогр. указ. / Гос. респ. юнош. б ка РСФСР им. 50 летия ВЛКСМ ; сост. А. С. Рывкиндр. – М., 1974. – Вып. 2. – С. 3–11.
  8. *Николай Иванович Пирогов* [Текст] : науч.-вспом. указ. отечеств. лит., 1966– I половина 1981 г. / М во здравоохранения УССР, Респ. науч. мед. б ка им. Д. И. Ульянова ; [сост. М. В. Апанова]. – К. : [б. и.], 1981. – 15 с.
  9. *Н. И. Пирогов на Украине* [Текст] : библиогр. указ. лит. : (к 150 легию со дня рождения) / М во здравоохранения УССР, Респ. науч. мед. б ка ; [сост. : Ф. С. Аронова, З. М. Бережницкая, С. В. Головковская, Т. П. Кретова]. – К. : [б. и.], 1961. – 31 с. – Библиогр. : с. 31 (5 назв.).
  10. *Пирогов М. І.* 1810–1881 [Електронний ресурс] : біобібліогр. покажч. / Нац. наук. мед. б ка України, Вінниц. нац. мед. ун т ім. М. І. Пирогова, Наук. б ка ; наук. консультант Р. І. Павленко ; відп. за вип. Л. І. Шпукал ; уклад. : Л. Є. Корнілова, Л. І. Шпукал, Є. В. Коцюра та ін. – Електрон. дані. – К. ; Вінниця, 2010. – Текст укр., рос., англ. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : Windows 2000, XP. – Назва з етикетки диска.
  11. *Пономаренко, Л. О.* Теоретичні та науково-практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського [Текст] / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 160–172.
  12. *Рогова, П. І.* Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики [Текст] / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Там само. – С. 16–36.
  13. *Рогова, П. І.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського та її роль в інноваційному розвитку вітчизняної науки і освіти [Текст] / П. І. Рогова // Бібл. форум України. – 2011. – № 1. – С. 55–60.
  14. *Русская педагогика в главнейших ея представителях : опыт пед. хрестоматии* / сост. М. И. Демковъ. – М. : Изд. К. И. Тихомирова, 1898. – 480, [1] с. – (Педагогическая библиотека / издаваемая К. Тихомировымъ и А. Адольфомъ ; вып. 12).
  15. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X –XIX століття / за ред. О. В. Сухомлинської ; [авт. : О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антонець, Л. Д. Березівська та ін.]. – К. : Либідь, 2005. – 622 с.

Л. О. Пономаренко